

Major
Bogdan ČUTKOVIĆ

VASPITNI ASPEKTI NASTAVE VOJNIH PREDMETA

Vaspitanje je imanentno svojstvo nastave. Svaka nastava vrši određene vaspitno-obrazovne funkcije i na taj način teži ostvarenju vaspitnih ciljeva.¹

Vaspitanje i obrazovanje u praksi su međusobno dijalektički povezani. Granicu između njih nije uvek jednostavno povući, ali to najčešće nije ni potrebno. Međutim, za posebne stručne potrebe to je neophodno, jer se samo tako može prodreti u suštinu tih procesa i spoznati zakonitosti koje u njima vladaju; time se lakše može u praktičnom radu vršiti njihovo usmeravanje u određenom pravcu, može se potpunije ovladati njima, posebno kad se ima u vidu da su to dinamični i kompleksni procesi, pri čemu obrazovanje čini kičmu vaspitanja, a vaspitanje daje obrazovanju poseban karakter i kvalitet.² U tome je i međusobna dijalektička povezanost obrazovanja i vaspitanja.

Vaspitanje je vrlo širok pedagoški proces i obuhvata celokupnost odnosa, uticaja, aktivnosti, metoda, sredstava i organizacionih oblika, pomoću kojih se ostvaruje njegov cilj. Međutim, ne gubeći iz vida kompleksnost vaspitanja, u ovom razmatranju ograničićemo se samo na vaspitne aspekte nastave vojnih predmeta koji svojim sadržajem i značenjem bitno utiču za profil kadrova koji školuje Vojna akademija kopnene vojske.

Među nastavnicima se katkada čuju mišljenja da postoje disproporcije kod pitomaca u pogledu znanja i delanja, tj. između onoga

¹ Filipović, dr Nikola, Vaspitna funkcija nastave, *Putevi i dostignuća u nastavi*, Sarajevo, 1968, br. 2 str. 24—30.

² Potkonjak, dr Nikola, *Pedagogija*, Beograd, 1964, (Filozof. fakultet).

što znaju i onog što ostvaruju u svakodnevnom praktičnom radu. Ti spoljni indikatori su najčešće posledica problema koji nastaju na relaciji odnosa obrazovanja i vaspitanja. Analizom tih odnosa i uticanjem na njihov tok i razvoj, može se očekivati povoljniji odnos između tih procesa.

Nastava vojnih predmeta može da ostvari svoju potpunu funkciju u domenu vaspitanja, a samim tim i obrazovanja, samo ako je tako koncipirana i organizaciono postavljena da maksimalno i neprekidno podstiče pitomca na stvaralačku aktivnost. Dakle, vaspitna funkcija nastave neraskidivo je povezana sa koncepcijom nastavnih sadržaja i kreativnim radom nastavnika i pitomaca.

VASPITNI ASPEKTI SADRŽAJA VOJNIH PREDMETA

U najnovijem nastavnom planu i programu Vojne akademije kopnene vojske, a i ranije, vojni predmeti su zastupljeni u sve četiri godine školovanja (taktika, na primer). Većina predmeta ima opšti i primenjeni deo nastavnih sadržaja, a neki imaju samo primenjeni (strojeva obuka). Jasno su definisani ciljevi i zadaci izučavanja svakog predmeta kao i obim sadržaja, odnosno broj časova. Obrazovna komponenta je, dakle, precizna i jasna, ali na koji način ostvariti *vaspitnu komponentu* — to ne piše. Naime, to ostaje zadatak nastavnika.

Kod nekih predmeta vaspitni značaj je više, a kod nekih manje izražen, mada je za sve vezan i zavisi u najvećoj meri od sposobnosti i aktivnosti nastavnika. Taktika i vojna istorija su, na primer, predmeti kod kojih je vaspitna komponenta izrazito naglašena. Sadržaji tih predmeta to zahtevaju i omogućavaju, a dužnost je nastavnika da pronađu odgovarajuće vaspitne forme i činioce, i da ih ugrade u obrazovne sadržaje. Pri tome uvek treba nastojati da se stvore najpogodnije forme za emocionalnu identifikaciju primera iz prošlosti ili sadašnjosti, da se koriste podvizi boraca i jedinica iz našeg NOR, lucidne odluke komandanata — gde su znanje, hrabrost, odlučnost, samoinicijativa, fizička sprema, upornost, samopregor i druge vrline — dolazili do punog izražaja. Ne treba pri tome zaboraviti, da je snaga ideala istovremeno i njegova slabost, jer sve ono što nije merljivo trpi kritičko preispitivanje kada se suoči sa praksom života. Dakle, saopštavanje i izučavanje primera može se pretvoriti u prazno, deklarativno pričanje, i da iza toga usledi suprotno ponašanje. Da li će se vaspitna funkcija preobraziti u svoju suprotnost, veoma mnogo zavisi od načina na koji se pojedine istine saopštavaju.

Najveća vaspitna uloga predmeta sastoji se u istini koju sadrži i u načinu na koji je ona otkrivena — činjenica je od posebnog značaja za osnovne vojne predmete. Taj latentni vaspitni sadržaj gradiva može u nastavi biti iskorišten samo ako se proces spoznaje organizuje tako da sadrži što više svojstava originalnog procesa naučnog saznavanja, ako se u njemu iskorišćavaju produktivne i stvaralačke sposobnosti pitomaca. Prema tome, koliko će se u obrazovne sadržaje vojnih predmeta ugraditi vaspitna komponenta kao neophodni pratilac nastave, zavisi od koncepcije tih sadržaja i načina njihove interpretacije slušaocima.

NASTAVNIK JE KREATOR NASTAVNIH SADRŽAJA

Već prema svom položaju i ulozi, nastavnik je osnovni vaspitni faktor, jer je on živi primer za oponašanje; on deluje neposredno i prilikom svakog susreta sa pitomcima u toku nastave i van nje; on je rukovodilac zajedničkog rada, najstručniji je i primeran u moralnoj i vojničkoj izgrađenosti, u poznavanju obrazovnog dobra i zakonitostima njegove spoznaje. Nastavnik je u očima pitomaca predstavnik i interpretator nauke, a iz vaspitnih razloga mora da bude besprekoran tumač određene naučne discipline.

Te zahteve nastavnik mora da ispuni, ako želi da mu vaspitni ciljevi nastave predmeta koje interpretira budu ostvareni. Kod predmeta kao što su strojeva obuka, naoružanje sa nastavom gađanja, osnovi prava i vojni propisi i sl., gde su nastavni sadržaji uglavnom monotoni — to je još teže postići. Svako teorijsko izlaganje nastavnog gradiva donekle je brana za kreativno delovanje nastavnika. Ali, on uvek mora naći načina za stvaralačku interpretaciju obrazovnog sadržaja. Nastavnikova umešnost, iskustvo i stručnost, naročito dolaze do izražaja prilikom njegovog kontakta sa gradivom, nastavnim sredstvima i pitomcima. Taj kontakt je vremenski uokviren u čas — »blok čas«, koji može da bude veoma interesantan i dinamičan, ali ponekad monoton i dosadan. Ako se izvođenju časa prilazi rutinerski i stereotipno, onda su vaspitni aspekti unapred dezavuisani. Ima osnova za tvrdnju da su neki časovi iz strojeve obuke i sličnih predmeta upravo takvi, sa vrlo niskim nivoom vaspitne note.

Da bi pažnja pitomaca na času bila što veća, veoma je važno kako ćemo čas početi, kako i koje činjenice na njemu saopštiti, kako ga završiti. Primetna je tendencija kod nekih nastavnika vojnih predmeta da na času nastoje saopštiti što više činjenica, ponekad i onih ne mnogo važnih. Međutim, treba težiti da se saopšte i obja-

sne osnovni problemi, bitni elementi datog sadržaja. Pri tome treba ostaviti i nešto nedorečeno, u vidu problema, što pitomci naknadnim radom treba sami da reše. Pri tome bitno je da se obezbedi kontinuirana misaona aktivnost pitomaca u nastavnom procesu, jer je to osnovni uslov za ostvarivanje vaspitne funkcije nastave.

Često se ističe da vremenska dimenzija (broj časova) nije u skladu sa obrazovnim sadržajima.³ Tu ima istine, ali istina je, pre svega, u selektivnijoj interpretaciji obrazovnih sadržaja, dok deo gradiva treba prepustiti pitomcima da rade samostalno.

Velika prepreka vaspitnoj funkciji nastave vojnih predmeta je pojava šematizma i šablonizma u nastavi, što reprodukuje formalizam u znanju pitomaca. Neki vojni predmeti su pogodni za takve pojave. Naravno, neiskusan ili nedovoljno inventivan nastavnik brzo će i gotovo neprimetno doći u takvu situaciju. Šablonizam je gotovo neizbežan uvek kad nastavnik radi rutinerski, po ustaljenom postupku, ne razmišljajući pri tome dovoljno o novim postupcima i metodama. Takav nastavnik nije u stanju da iskoristi vaspitne potencijale nastavnog gradiva i snagu nastavnih metoda i postupaka. To nipošto ne znači da smo protiv dosledne i potpune obrade i primene određenih vojnih propisa koji su nužan pratilac vojne strukture. Naprotiv, njih treba dosledno sprovoditi i pitomce tome učiti i navikavati, ali iza tih propisa uvek treba videti život i praksu sa svim vrlinama i manama. Zato nastava upravo i ne sme da bude statičan već dinamičan proces koji od nastavnika zahteva da se u njemu stalno prilagođava novom, savremenom i dinamičnom. Fleksibilan prilaz u rešavanju obrazovno-vaspitnih problema, širina pogleda, bogatstvo postupaka — to su odlike kreativnog rada nastavnika, a to znači i njegova nezamenjiva vaspitna uloga u procesu nastave.

AKTIVNOST PITOMACA U NASTAVI

Aktivnost pitomaca u nastavi nikad ne sme biti sporedno već centralno pitanje. Sa vaspitnog stanovišta to je izuzetno značajno. Sadržaji vojnih predmeta pogodni su za svestranije angažovanje pitomaca. Kad govorimo o njihovoj aktivnosti, onda mislimo na misa-

³ Na primer, prilikom savlađivanja i usvajanja sadržaja iz strojeve obuke, često se tvrdi da je predviđeno malo časova i da zato izvestan broj pitomaca nije dovoljno vojnički »oblikovan«, odnosno, da se ne ponaša uvek na način kako to Pravilo predviđa. Međutim, to sigurno ne zavisi samo od broja časova iz strojeve obuke, već od načina realizacije obuke i doslednosti primene stečenih znanja.

onu aktivnost, na aktivnost koja obuhvata sve intelektualne i vojne potencijale usmerene ka usvajanju određenih znanja, veština i navika.

Kako i na koji način postići da pitomac bude što aktivniji učesnik u nastavnom procesu, da što više samostalno radi i da oseti potrebu za saznanjem kao najvišem duhovnom užitku — zadatak je na koji treba neprekidno davati nove odgovore. Razume se da je nastavnik najodgovorniji i najpozvaniji da o tome kaže svoju reč, ali i drugi faktori u Akademiji (nastavnička veća klasa) treba da daju veliki doprinos u rešavanju tih pitanja. Ovom prilikom se nećemo upuštati u probleme angažovanja pitomaca za svaki vojni predmet, ali valja istaći da dosadašnji, pretežno frontalni oblik rada, češće sa više vodova istovremeno, teško može obezbediti aktivnije učešće pitomaca u nastavi. Rešenja, verovatno, treba iznalaziti u povoljnijim organizacionim oblicima i primeni različitih obrazovno-vaspitnih metoda. Od strane nastavnika i ostalih struktura Akademije to se i čini, pre svega, u skladu sa novim nastavnim planom i programom, koji predviđa i obezbeđuje aktivnije učešće pitomaca u nastavi. U predmetu taktike, na primer, u tom pravcu već su učinjeni konkretni naponi, posebno u primenjenom delu gde se zadaci rešavaju i u slobodnom vremenu, pojedinačno i grupno.

Opšta konstatacija u pogledu aktiviranja pitomaca u nastavi vojnih predmeta je da u nastavi, naročito teorijskoj, nema dovoljno kontakata i dijaloga između pitomaca i nastavnika, da se više uči na klasičan način, a manje studira, i da u nekim sadržajima ima dosta faktografije a manje problemskih zadataka. Te probleme moguće je vršiti samo u uslovima međusobnog poverenja i zajedničkog rada nastavnika i pitomaca kao osnovnih subjekata obrazovno-vaspitnog procesa. Nastavu je moguće učiniti dinamičnijom, sadržajnijom i interesantnijom ako se, pored ostalog, preduzmu sledeće aktivnosti:

a) stalna primena podsticaja za stvaralački odnos svih subjekata; nastavnik, zajedno sa pitomcima mora da kreira nastavni proces i da u njemu potvrđuje svoju stručnu i pedagošku sposobnost; pitomac mora biti svestan uloge koju ima, mora se osećati slobodan i sposoban da rasuđuje i kritikuje i svoj rad i rad drugih, i da neprekidno daje lični doprinos zajedničkom radu;

b) motivacija i interesovanje pitomaca treba da budu nova pokretačka snaga u nastavi, a znanje osnovni cilj koji se želi postići dok ocene imaju drugostepeno značenje;

c) misaonost treba da bude zastupljena u celom procesu nastave;

d) kod pitomaca uvek treba izazivati nemir i želju za otkrivanjem neposrednog saznavanja novog i naviku da učenje bude potreba u samostalnom radu i samoobrazovanju kao osnovnom načinu spoznaje; time se kod njih razvija maštovitost i intuicija, kvaliteti koji su neophodni, naročito za savlađivanje i primenu obrazovnih sadržaja iz taktike.

Dakle, vaspitanje je naročito svojstvo nastave, a istovremeno širok i složen pedagoški proces koji obrazovanju daje poseban karakter i kvalitet i s njim je u dijalektičkoj vezi. Vaspitna funkcija predmeta determinisana je koncepcijom nastavnih sadržaja i stalnim kreativnim odnosom nastavnika i pitomaca. Pri tome je bitno uočiti da svaki nastavni sadržaj, pored obrazovne, mora da ima i svoju jasnu vaspitnu funkciju. Najveća vaspitna uloga predmeta sastoji se u istini koju sadrži i u putu kojim se do nje dolazi.

Nastavnik je prvorazredni vaspitni subjekat i to zbog svoje uloge i svojstava koja poseduje. On mora da bude oduševljeni tumač određene naučne discipline, a njegova širina i stvaralaštvo naročito dolaze do izražaja prilikom izlaganja nastavnog gradiva i rada s nastavnim sredstvima pred pitomcima. Nastavnik mora, dakle, neprekidno da uči i sebe i druge.